

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ ЧАСОПИС

№ 1 (18)

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ЯЦИШИН Михайло Михайлович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки, заслужений діяч науки і техніки України (головний редактор);

КРИКУНОВ Олександр Вікторович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки (відповідальний секретар);

ГОЛОВКО Катерина Володимирівна, доктор юридичних наук, завідувач відділу економіко-правових досліджень Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій;

ДЕМЧУК Антон Михайлович, кандидат юридичних наук, декан юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки;

ЛАРКІН Михайло Олександрович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя, завідувач кафедри методології науки та міжнародної освіти Запорізького національного університету;

ЯРМИШ Олександр Назарович, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, президент Міжнародної асоціації істориків права, головний науковий співробітник Інституту законодавства Верховної Ради України, заслужений юрист України;

DEBIŃSKI Antoni, doctor habilitowany nauk prawnych, ksiądz profesor, rector, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Rzeczpospolita Polska);

SZEWCAK Marcin, doctor habilitowany nauk prawnych, adiunkt Kat. Prawa Administracyjnego i Gospodarczego Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (Rzeczpospolita Polska).

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки

4 березня 2022 р., протокол № 3

Науковий журнал «Історико-правовий часопис» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 20053-9853P від 07.06.2013 року)

Наказом МОН України від 19.04.2021 № 420 (додаток 3) журнал включено до Категорії «Б»
Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 081 – Право.

Офіційний сайт видання: www.chasopys.hl.vnu.volyn.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Семенюк-Прибатень Анна Вікторівна, Хоптяр Юрій Анатолійович ГОЛОКОСТ ТА ЙОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У МЕДЖИБІЗЬКОМУ РАЙОНІ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	6
Яцишин Михайло Михайлович ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ ТОМАСА ГОББСА ТА ДЖОНА ЛОККА НА ДЕРЖАВНУ ВЛАДУ.....	14

КОНСТИТУЦІЙНЕ, АДМІНІСТРАТИВНЕ,
ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

Гламазда Петро Володимирович, Кравчук Микола Артемович ЮРИСДИКЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ.....	23
Єфіменко Владислав Сергійович ПРИНЦИП СУБСИДІАРНОСТІ ЯК БАЛАНС ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ).....	31

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛІСТИКИ

Вознюк Наталія Іванівна, Сокол Марія Василівна ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ НАДАННЯ ДОПОМОГИ НА ПРОЖИВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ.....	39
Духневич Андрій Вікторович, Спесівцев Денис Сергійович ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЮРИДИЧНОЇ КОНСТРУКЦІЇ ДО ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ.....	46
Кириченко Тетяна Сергіївна, Твердохліб Елла Валентинівна ЗАХИСТ ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	55
Якушев Ігор Михайлович, Чубоха Надія Федорівна ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ГАРАНТІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ.....	62

КРИМІНАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС І КРИМІНАЛІСТИКА

Гусак Андрій Петрович НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ.....	70
Карпінська Наталія Володимирівна, Чупринський Борис Олександрович ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	79
Крикунов Олександр Вікторович, Денісова Галина Василівна ВСТАНОВЛЕННЯ УМОВ ЖИТТЯ ТА ВИХОВАННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО, ЩОДО ЯКОГО ЗДІЙСНЮЮТЬ КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ.....	87
Фідря Юлія Олександрівна, Назарук Олена Ігорівна КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	95

КРИМІНАЛЬНЕ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС І КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.851.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2022-1/9>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Гусак Андрій Петрович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Волинського національного університету імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0002-2142-5193

У статті автор звертає увагу на нормативно на правове регулювання запобіжної діяльності щодо неповнолітніх. Протиправна діяльність неповнолітніх викликає підвищену увагу, оскільки вона є індикатором соціальної ситуації в країні, а боротьба із нею є одним із найважливіших завдань суспільства. Проблема запобігання злочинності неповнолітніх завжди була і є актуальною. Кризові процеси, що відбуваються в державі, сприяли зміні суспільних цінностей, значному розшаруванню населення за рівнем доходів, і обумовили «соціальну дезорієнтацію» населення. За таких обставин певна частина неповнолітніх зробила свій вибір в напрямку порушення закону.

Узагальнено запобіжні заходи щодо неповнолітніх підозрюваних і обвинувачених можна поділити на такі категорії: фізично-примусові (домашній арешт, тримання під вартою, затримання (тимчасовий запобіжний захід), поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають небезпечну поведінку особи, тимчасовий арешт, екстрадиційний арешт, а також запропонований нами запобіжний захід – поміщення неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до спеціалізованої дитячої установи закритого типу). Психолого-примусові, які поділяються на: запобіжні заходи, засновані на особистій обіцянці самого підозрюваного, обвинуваченого; запобіжні заходи, засновані на майновій відповідальності (застава, яка внесена самим підозрюваним, обвинуваченим); запобіжні заходи, засновані на діях третіх осіб.

Ефективність профілактики правопорушень серед неповнолітніх залежить від професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ, при використанні спеціального інструментарію для виявлення неблагополучних сімей, неповнолітніх, схильних до девіантної, злочинної та адиктивної поведінки, встановлення особливості соціальної ситуації розвитку, підліткової субкультури, індивідуально-психологічних особливостей неповнолітніх правопорушників.

Ключові слова: злочинність неповнолітніх, особистість неповнолітнього злочинця, анти-соціальна мотивація, заходи загально-соціального запобігання злочинності.

Husak Andrii. Legal regulation of preventive activities regarding minors

The author pays attention to the legal regulation of preventive activities regarding minors. The illegal activity of minors attracts increased attention, as it is an indicator of the social situation in the country, and the fight against it is one of the most important tasks of our society. The problem of preventing juvenile delinquency has always been and is relevant. The crisis processes taking place in the state contributed to the change of social values, significant stratification of the population by income level, and caused the «social disorientation» of the population. Under such circumstances a certain part of minors made their choice in the direction of breaking the law.

In general preventive measures against minor suspects and accused persons can be divided into the following categories: physically coercive (house arrest, detention, detention (temporary preventive measure), placement in a psychiatric institution in conditions that exclude dangerous behavior of the person, temporary arrest, extradition arrest as well as the preventive measure

proposed by us - placement of a minor suspect or accused in a closed specialized children's institution). Psychological coercion which are divided into: preventive measures based on a personal promise of the suspect, the accused; precautionary measures based on property liability (bail provided by the suspect or accused); precautionary measures based on the actions of third parties.

The effectiveness of prevention of the delinquency among minors depends on the professional training of employees of internal affairs bodies, when using special tools to identify dysfunctional families, minors prone to deviant, criminal and addictive behavior, establishing the specifics of the social situation of development, adolescent subculture, and individual and psychological characteristics of minor offenders.

Key words: *juvenile delinquency, the identity of a juvenile delinquent, antisocial motivation, general social crime prevention measures.*

Розкриваючи проблему злочинності неповнолітніх в Україні, ми спираємось на те, що її науково-теоретичний аналіз слід розглядати як складову загальної злочинності суспільства, оскільки вона розвивається під впливом тих же чинників, що й будь-яка злочинність. Тому неможливо побудувати нормальне демократичне суспільство без уваги до неповнолітніх.

Крім того, підліткова злочинність є ознакою сталого розвитку перехідного суспільства, відносно масштабним соціальним явищем, яке має місце в різних країнах і завжди привертало суспільну увагу. На жаль, наша країна не є винятком. Крадіжки, бійки, викрадення транспортних засобів, вживання алкоголю та наркотиків, насильство і навіть зґвалтування та вбивства стали нормою для багатьох підлітків. Але найголовніше те, що неповнолітні правопорушники з кожним роком поповнюють показники злочинності дорослих. [13, с.132]

Тому підтримуємо позицію вітчизняних науковців про те, що злочинність неповнолітніх є однією з найактуальніших кримінологічних проблем, яка відображає основні тенденції розвитку злочинності в країні, і є індикатором морального здоров'я. [12, с.17]

Враховуючи, що злочинність в Україні є найбільш негативною складовою девіантності неповнолітніх, вітчизняні кримінологи сходяться на думці, що однією з найважливіших проблем кримінологічних досліджень є злочинність неповнолітніх.

Слід зазначити, що підліткова злочинність пов'язана з безробіттям, відсутністю розваг, відсутністю чіткої мотивації на майбутнє. Відсутність контролю з боку батьків є відмінною рисою сучасних неповнолітніх правопорушників.

Крім того, третина засуджених неповнолітніх, які відбувають покарання у виправних установах, вчиняли злочини разом з дорослими, переважно під їх безпосереднім керівництвом. Ці дорослі часто мають кримінальне минуле та свідомо втягують молодих людей у незаконну діяльність. До речі, на думку більшості кримінологів, злочинність серед неповнолітніх має переважно масовий характер. Корисливість, помста, ревності, хуліганство часто є мотивами злочинності неповнолітніх.

Крім того, на думку О. С. Стеблінського, суспільно небезпечні наслідки злочинності неповнолітніх у нетверезому стані потребують не лише застосування заходів соціально-економічного, медичного, правового та інших заходів впливу, а й науково-теоретичних досліджень стану, детермінант, пошуку ефективних шляхів запобігання таким небезпечним соціально-правовим явищам. [20, с.5]

Вивчаючи причини та умови вчинення злочинів неповнолітніми, їх необхідно розглядати в комплексі, оскільки вони не можуть вивчатися ізольовано одне від одного. Водночас дослідження показали, що причини та умови злочинності неповнолітніх залежать від мотиву злочину, негативних соціальних потреб неповнолітніх, бажання вирішити проблеми у зрілому віці, рівня виражених інтересів.

Основні завдання кримінального судочинства не можуть бути ефективно і адекватно вирішені без заходів примусового впливу, які встановлюють певні обмеження прав і свобод людини. Для досягнення цих цілей законодавець покладає певні обов'язки та визначає їх права у кримінальному провадженні. Проте завдання кримінального провадження не завжди узгоджуються з інтересами учасників процесу, тому суб'єкти кримінального про-

вадження не завжди добровільно виконують передбачені законом процесуальні обов'язки. Не є винятком і такий суб'єкт кримінального провадження, як неповнолітні.

Заходи забезпечення кримінального провадження, до режиму яких також входять запобіжні заходи, - це заходи державного впливу на поведінку суб'єкта кримінального провадження, спрямовані на забезпечення виконання ним процесуальних обов'язків, якщо ці обов'язки не виконуються належним чином. [10, с.163]

У посібнику «Заходи забезпечення кримінального провадження» сучасні вчені О.В. Авраменко, Р.І. Благута та А.Я. Хітра підтвердили думку І.Л. Петрухіна, стверджуючи, що основним заходом держави для забезпечення правильної поведінки громадян є переконання. Заходи примусу, як правило, застосовуються, коли методу переконання недостатньо для виконання покладених на особу обов'язків. [1, с.5]

У своєму науковому дослідженні [8] Г. К. Кожевніков, на нашу думку, висвітлює досить цікаве наукове питання, а саме: чи слід розглядати заходи забезпечення кримінального провадження та забезпечення виконання кримінального провадження одним поняттям. Для вирішення цього питання Г. К. Кожевніков пропонує звернутися до аналізу визначення заходів примусу в кримінальному провадженні. [8, с.68]

В. М. Корнуков у своїй науковій праці стверджує, що примус у кримінальному провадженні - це сукупність усіх заходів примусового впливу, встановлених законодавчими нормами кримінального процесу, спрямованих на забезпечення виконання учасниками розслідування і судового розгляду кримінальних справ покладених на них обов'язків і виконання своїх обов'язків. [9, с.7]

Ми повністю погоджуємось і підтримуємо думку авторів О. В. Авраменко, Р. І. Благута, А. Я. Хитрої, які вважають, що кримінально-процесуальні заходи примусового характеру є примусовими за Кримінально-процесуальним кодексом і застосовуються лише уповноваженими посадовими особами та державними органами до підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків та інших осіб, які

беруть участь у процесі, з метою запобігання реальним і можливим перешкодам виконанню повноважень кримінального судочинства. Ці автори стверджують, що для визначення режиму примусових заходів у кримінальному провадженні необхідно дослідити його правову природу. Правова природа примусових заходів у кримінальному провадженні залежить від мотивів їх застосування. Кожен кримінально-процесуальний захід має свою мету, але спільним є забезпечення кримінально-процесуальних завдань. Отже, ці завдання можуть бути виконані за належних умов ведення суб'єкта кримінального провадження. Спільним у застосуванні більшості примусових заходів у кримінальному провадженні є невиконання або неналежне виконання суб'єктом кримінально-процесуальних обов'язків, тобто здійснення кримінального провадження. [1, с.6-7]

Проте слід зазначити, що невиконання або неналежне виконання обов'язків суб'єктом кримінального провадження не обов'язково є обов'язковою умовою для застосування примусових заходів у кримінальному провадженні.

Отже, виходячи з викладеного, вважаємо, що заходи забезпечення кримінального провадження є формою примусу у кримінальному провадженні та не можуть бути ідентифіковані. Окремі слідчі дії та обшуки також можна віднести до кримінального примусу.

Запобіжні заходи є складовою частиною заходів забезпечення кримінального провадження і застосовуються лише до підозрюваних та обвинувачених. Вони є найсуворішим видом примусу у кримінальному провадженні і застосовуються для забезпечення успішного провадження досудового провадження та розгляду кримінальних правопорушень. Запобіжні заходи відрізняються від інших заходів забезпечення мети кримінального провадження та мети застосування кожного заходу, які визначені статтею 176 Кримінально-процесуального кодексу України.

Орієнтиром співвідношення примусових заходів і запобіжних заходів є об'єктивна раціональність примусових заходів, що застосовуються з превентивною метою, що забезпечує досягнення хоча б однієї із

передбачених законом цілей запобіжних заходів. [7, с.9]

Питання запобіжних заходів у кримінальному судочинстві розвивалося ще з радянських часів і постійно актуалізувалося з метою вдосконалення здійснення кримінального судочинства. [23, с.179]

На думку В. О. Попелюшки, принцип справжньої презумпції невинуватості повинен бути кодексом поведінки для всіх людей, особливо слідчих, прокурорів і суддів, згідно з яким вони не повинні викликати обвинуваченого, доки не буде доведено протилежне, нормалізація їхніх стосунків, як відносин між рівноправними особами; обвинувачений не несе відповідальності за дії, які йому інкримінуються; державний (процесуальний) примус у кримінальному провадженні може бути застосований лише в обсязі, необхідному для його здійснення. [16]

Особливо це стосується дуже нестабільних неповнолітніх правопорушників, тому кожен «візит» до органів досудового розслідування, прокуратури чи суду є для них випробуванням. Тому слід проявляти особливу обережність при обранні запобіжних заходів та загальному кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. За О. П. Кучинською, «питання про роль та місце запобіжних заходів у кримінальному судочинстві тісно пов'язане із гарантіями захисту особи у кримінальному процесі». [14, с.17]

Запобіжні заходи, що застосовуються до неповнолітніх, мають бути безпечними та виховними, але ніколи не каральними. Однак, за словами доктора юридичних наук Л. К. Трункової [21, с.12], превентивні заходи певною мірою містять каральний елемент. Тобто, коли до підозрюваного чи підсудного порушуються запобіжні заходи або не виконується наданих йому запобіжними заходами прав та обов'язків, а запобіжні заходи замінюються більш суворими. [15, с.70]

Запобіжні заходи – це комплекс конкретних заходів забезпечення кримінального провадження, кожен із них містить однакові ознаки, притаманні запобіжним заходам, а саме: примусовий характер, превентивність, факультативність і наявність строків дії (тобто мають тимчасовий характер), однак мають і мають лише такі характеристики, як:

1) чітко визначений діапазон суб'єктів, до яких можна вжити запобіжні заходи. До свідків, потерпілих, осіб, які володіють речами та документами, щодо яких прийнято проміжне рішення, можуть застосовуватися інші заходи забезпечення кримінального провадження;

2) використовуються лише слідчим суддею, якщо це виправдано та передбачено у статті 177 КПК України;

3) має конкретну причину та мету застосування, визначені в статтею 177 КПК України;

4) мають більший ступінь примусу, ніж інші заходи забезпечення кримінального провадження, оскільки стосуються обмеження конституційного права особи на свободу та особисту недоторканність [10, с.166];

5) перелік, який вони складають за законом, є вичерпним.

Отже, запобіжні заходи не є кримінальними покараннями, а містять елементи покарання за порушення певних вимог, встановлених при застосуванні до підозрюваного заходів процесуального примусу. Процес заміни більш м'яких запобіжних заходів є більш складним, ніж порушення законом обов'язків підозрюваних і обвинувачених, які ми відносимо до кримінальної відповідальності. Процесуальна поведінка не порушує принцип презумпції невинуватості, особа залишається невинуватою, але була покарана за неправомірну поведінку під час досудового розслідування.

Розглядаючи правову природу запобіжних заходів, слід звернути увагу на їх складність. За загальним правилом запобіжні заходи слід визначати як заходи, спрямовані на забезпечення нормального кримінального провадження. Однак запобіжні заходи не завжди є лише попередженнями. У деяких випадках вони використовуються у відповідь на порушення, що виникли.

Запобіжні заходи в системі заходів забезпечення кримінального провадження, засновані на обмеженнях конституційних прав громадян, можна поділити на такі категорії:

- заходи, що обмежують свободу пересування громадян: особисті зобов'язання, домашній арешт, особиста порука, застава;

- заходи, що обмежують особисту свободу громадян (затримання та тримання під вартою) [19]

З цього поділу можна зробити висновок, що запобіжні заходи - це заходи забезпечення кримінального провадження, які конкретно характеризуються обмеженням свободи пересування та особистої свободи громадян. За словами В. Я. Горбачевського, вони передбачають особливий режим, у якому перебуває підозрюваний чи обвинувачений [4, с.216]

Запобіжні заходи, що застосовуються до неповнолітніх підозрюваних і обвинувачених, повинні мати виховний характер, а ефективність їх застосування залежить від ступеня перевиховання неповнолітніх. Такої ж точки зору дотримуються й інші вчені, наприклад, так вважає З. Д. Єнікеєв «запобіжні заходи як правовий інститут не лише встановлюють певні правила відповідної поведінки підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, але й забезпечують виконання покладених на вказаних суб'єктів кримінального провадження обов'язків, а також сприяють виробленню у них правильно налаштованої соціально активної поведінки. Вони допомагають особі, яка тим чи іншим чином стикається із кримінальним судочинством, затвердити у своєму розумінні поняття необхідного, справедливого, відповідального і виховати у неї відчуття поваги до закону і правопорядку». [3, с.24]

Більш сучасною, на нашу думку, є точка зору Т. В. Данченка, який стверджує, що запобіжні заходи – це встановлені законом організаційно-правові форми процесуального впливу на підозрюваних, підсудних, що характеризуються порушенням прав, свобод та законних інтересів особи, є найбільш обмежувальним, але об'єктивно виправданим вирішення кримінального провадження. У судово-правовій діяльності компетентні органи з метою запобігання спробам підозрюваних та підсудних ухилитися від слідства та суду, вживають відповідних дій у судово-правовій діяльності для запобігання подальшій злочинній діяльності та забезпечення процесуальних рішень. [6, с.54]

Досить цікавим є новий пункт у кримінально-процесуальному кодексі – запро-

вадження запобіжних заходів, які обираються для особи при видачі в іншу країну за кримінальне правопорушення (екстрадиція). Такими запобіжними заходами є тимчасовий арешт (ст. 583) та арешт з метою видачі (ст. 584), правовою природою яких є тримання під вартою, що застосовуються особливим чином для забезпечення можливості видачі.

Рекомендуємо розглянути деякі класифікації профілактичних заходів, запропоновані науковцями.

Вони поділяються на загальні та спеціальні за тематикою профілактичних заходів.

Загальні застосовується до всіх підозрюваних і підсудних (особисті зобов'язання, особиста застава, застава, домашній арешт, тримання під вартою, тримання під вартою як тимчасовий запобіжний захід).

Особливі запобіжні заходи застосовуються до окремих категорій осіб – неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених (передача під нагляд батьків, опікуна чи піклувальника, для неповнолітніх, які виховуються в дитячому закладі – передача під нагляд установи); особа, до якої застосовуються примусові заходи медичного характеру (передача опікунам, найближчим родичам або членам сім'ї під примусовий медичний нагляд, поміщення в психіатричну лікарню); особи, про видачу яких вимагає інша держава (тимчасовий арешт, екстрадиційний арешт).

Виходячи з наведеної класифікації, вважаємо за доцільне доповнити обіг судової практики поняттям «спеціальні запобіжні заходи» для обрання індивідуальних запобіжних заходів щодо неповнолітніх підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочинів. Більшість сучасних науковців, особливо Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло [22, с.236] та ін. включаючи запобіжні заходи у вигляді переведення неповнолітніх підозрюваних під нагляд до спеціальних запобіжних заходів. Термін «спеціальний» значить «призначений виключно для кого, чого-небудь; який має особливе призначення» [11, с.1168], і цим призначенням в українському кримінальному судочинстві є запобіжні заходи щодо передачі неповнолітніх підозрюваних чи підсудних

під нагляд, тобто запобіжні заходи, що застосовуються до спеціального суб'єкта кримінального провадження, а саме до неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених. Тому варто ввести в науковий обіг поняття «особливих запобіжних заходів» та ввести його в статтю 3 КПК України.

О. І. Тіщенко разом з О. Г. Шило наводить свою класифікацію запобіжних заходів. За видом примусу вони поділили запобіжні заходи на фізично-примусові і психологічно-примусові.

Фізично-примусові запобіжні заходи обмежують особисту свободу підозрюваних та обвинувачених та ізолюють їх від суспільства (затримання, домашній арешт, тримання під вартою, тимчасовий арешт, екстрадиційний арешт).

Психолого-примусові запобіжні заходи пов'язані з застосуванням до особи психологічного впливу, що включає покладання на неї певних обов'язків (особистих зобов'язань, особистих гарантій, зобов'язань) щодо забезпечення її правильної поведінки.

Вони також класифікують профілактичні заходи відповідно до періоду, протягом якого вони можуть бути вжиті. Вони поділяють їх на заходи **з обмеженим строком дії** (затримання, домашній арешт, тримання під вартою) і **заходи без строку дії** (особисті зобов'язання (якщо захід не використовується як додаткове зобов'язання до інших запобіжних заходів, не пов'язаних із триманням під вартою), особиста порука, застава). Автор зазначає, що ця класифікація є умовною, оскільки всі запобіжні заходи застосовуються під час досудового розслідування та розгляду справи в суді першої інстанції. [10, с.299]

Таким чином, узагальнено запобіжні заходи щодо неповнолітніх підозрюваних і обвинувачених можна поділити на такі категорії:

1. Фізично-примусові (домашній арешт, тримання під вартою, затримання (тимчасовий запобіжний захід), поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають небезпечну поведінку особи, тимчасовий арешт, екстрадиційний арешт, а також запропонований нами запобіжний захід – поміщення неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого до спеціалізованої дитячої установи закритого типу);

2. Психолого-примусові, які поділяються на:

а) запобіжні заходи, засновані на особистій обіцянці самого підозрюваного, обвинуваченого;

б) запобіжні заходи, засновані на майновій відповідальності (застава, яка внесена самим підозрюваним, обвинуваченим);

в) запобіжні заходи, засновані на діях третіх осіб. [18, с.129]

Слід зазначити, що попередження кримінально-правових явищ є важливою частиною профілактики правопорушень загалом. При цьому кримінальні явища налаштовуються на тлі широкомасштабних форм асоціальної поведінки (наркотики, алкоголізм, нелегальна імміграція, проституція, дитяча безпритульність тощо), які закладають основу для майбутнього поширення та окреслюють контури майбутнього кримінального суспільства.[2]

Зважаючи на конкретні обставини та масштаби впливу засобів масової інформації на неповнолітніх, одним із перспективних напрямів боротьби із злочинністю неповнолітніх є залучення ЗМІ. При цьому профілактичні заходи мають охоплювати всі аспекти проблеми, а саме залучення засобів масової інформації до пропаганди здорового способу життя, поваги до загальнолюдських цінностей та підвищення правової грамотності, популяризації національних, культурних і мистецьких надбань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авраменко О. В. Заходи забезпечення кримінального провадження : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 192 с.
2. Бугера О. І. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинності з використанням мережі Інтернет. Підприємництво і господарське право. 2018. № 5. С.186-190.
3. Глизнуца С. И. Применение мер пресечения в отношении несовершеннолетних : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09. Тюмень, 2011. 224 с.

4. Горбачевський В. Я. Запобіжні заходи у сучасному правосудді. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. К., 2013. № 1. С.215-219.
5. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. та ін. *Кримінальний процес : підруч. Х. : Право*, 2013. 824 с.
6. Данченко Т. В. Застава в системі запобіжних заходів у кримінальному процесі України : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2007. 198 с.
7. Захарко А. В. Неізоляційні запобіжні заходи в кримінальному процесі України : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2010. 229 с.
8. Кожевніков Г. Заходи забезпечення кримінального провадження. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3 (27). С. 68–70.
9. Корнуков В. М. Меры процессуального принуждения в уголовном судопроизводстве. Саратов, 1978. 137 с.
10. *Кримінальний процес : підруч. / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного*. К. : Центр учбової літератури, 2013. 554 с.
11. *Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI : станом на 10 верес. 2022 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 21.09.2022).
12. Кримінологічні проблеми попередження злочинності неповнолітніх у великому місті: досвід конкретно-соціологічного дослідження: Монографія. / В. В. Голіна, В. П. Ємельянов, В. Д. Воднік та ін. Х.: *Право*, 2006. 292 с.
13. *Кримінологія : підручник / заг.ред. І.Г. Богатирьова, В.В. Топчія*. Київ : ВД Дакор, 2018. 352 с
14. Кучинська О. П. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінально-процесуальнеому законодавстві. *Адвокат*. 2010. № 7 (118). С. 17–19.
15. Очередин В. Т. Юридическая природа мер пресечения в уголовном процессе. Уголовно-процессуальное принуждение и ответственность, их место в решении задач предварительного расследования : сб. науч. тр. Волгоград, 1987. С.62-69.
16. Попелюшко В. О. Чому конституційну формулу презумпції невинуватості треба змінити. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія : *Право*. Острог, 2012. № 1 (5). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n1/12pvontz.pdf>.
17. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4652-VI : станом на 8 лип. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4652-17#Text> (дата звернення: 21.09.2022).
18. Смирнов А. В. Уголовный процесс : учеб. для вузов. 2-е изд. СПб. : Питер, 2005. 699 с.
19. Смоков С.М. Види обмежень конституційних прав громадян у новому Кримінальному процесуальному кодексі України. *Форум права*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_100.
20. Стеблинська О. С. Запобігання злочинам, які вчиняються неповнолітніми в стані сп'яніння : монографія. Івано-Франківськ, Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня» 2011. 280 с.
21. Трунова Л.К. Современные проблемы применения мер пресечения в уголовном процессе : Дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2002. 419 с.
22. Удалова Л. Д., Рожнова В. В., Савицький Д. О., Хабло О. Ю., Римарчук О. В. *Кримінальний процес України у питаннях та відповідях : навч. посіб. НАВС*. 4-вид. переробл. та допов. К. : КНТ, 2016. 269 с.
23. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини : практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. 2-е изд., випр., доп. К. : Реферат, 2007. 848 с.
24. Юдківська Г. А. Затримання особи та взяття під варту у світлі вимог презумпції невинуватості. *Адвокат*. 2008. № 3 (90). С. 12–22.

REFERENCES:

1. Solodkov, A.A. (2014). Osoblyvosti realizatsii instytutu vidvodu v sudi prysiazhnykh [Features of the institute of removal in the jury]. *Pravo i suspilstvo – Law and Society*, 6-2 (Part 2), 231–237 [in Ukrainian].
2. Avramenko O. V. (2014). Zakhody zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia [Measures to ensure criminal proceedings] : navch. posib. Lviv : LvDUVS,. 192 s. [in Ukrainian].
3. Buhera O. I. (2018). Spetsialno-kryminolohichne zapobihannia zlochynnosti z vykorystanniamm merezhi Internet. [Special criminological crime prevention using the Internet] *Pidpriemnytstvo i hospodarske pravo..* № 5. S.186-190. [in Ukrainian].
4. Глизнуца С. И. (2011). Применение мер пресечения в отношении несовершеннолетних [Application of preventive measures against minors] : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09. Тюмень,. 224 с. [in Russian].
5. Horbachevskiy V. Ya. (2013). Zapobizhni zakhody u suchasnomu pravosuddi. [Preventive measures in modern justice] *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. K.,.* № 1. S.215-219. [in Ukrainian].
6. Hroshevyi Yu. M., Tatsii V. Ya., Tumaniants A. R. ta in. (2013). Kryminalnyi protses [Criminal process] : pidruch. Kh. : Pravo,. 824 s. [in Ukrainian].
7. Danchenko T. V. (2007). Zastava v systemi zapobizhnykh zakhodiv u kryminalnomu protsesi Ukrainy [Bail in the system of preventive measures in the criminal process of Ukraine] : dys.... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Irpin,. 198 s. [in Ukrainian].
8. Zakharko A. V. (2010). Neizoliatsiini zapobizhni zakhody v kryminalnomu protsesi Ukrainy [Non-isolation preventive measures in the criminal process of Ukraine] : dys.... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Dnipropetrovsk,. 229 s. [in Ukrainian].
9. Kozhevnikov H. (2012) Zakhody zabezpechennia kryminalnoho provadzhennia. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy. [Measures to ensure criminal proceedings. Bulletin of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine]* № 3 (27). S. 68–70. [in Ukrainian].
10. Kornukov V.M. (1978) Меры протсесуального принуждения в уголовном судопроизводстве. [Measures of procedural coercion in criminal proceedings] *Saratov.* 137 s. [in Russian].
11. Kovalenka V. V., Udalovoi L. D., Pysmennoho D. P. (2013) Kryminalnyi protses [Criminal process] : pidruch. K. : Tsentr uchbovoi literatury. 554 s. [in Ukrainian].
12. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine] : Kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-VI : stanom na 10 veres. 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukrainian].
13. Holina V. V., Yemelianov V. P., Vodnik V. D. ta in. (2006) Kryminolohichni problemy poperedzhennia zlochynnosti nepovnlitnikh u velykomu misti: dosvid konkretno-sotsiolohichnoho doslidzhennia [Criminological problems of juvenile delinquency prevention in a big city: the experience of concrete sociological research] : Monohrafiia. Kh.: Pravo. 292 s. [in Ukrainian].
14. Bohatyrova I.H., Topchiia V.V. (2018) Kryminolohiia [Criminology] : pidruchnyk. Kyiv : VD Dakor. 352 s. [in Ukrainian].
15. Kuchynska O. P. (2010) Domashnii aresht yak zapobizhnyi zakhid v kryminalno-protsesualnomu zakonodavstvi. [House arrest as a preventive measure in criminal procedural legislation] *Advokat.* № 7 (118). S. 17–19. [in Ukrainian].
16. Ocheredyn V. T. (1987) Yurydycheskaia pryroda mer presechenyia v uholovnom protsesse. [The legal nature of measures of restraint in criminal proceedings] *Uholovno-protsessualnoe prynuzhdenye y otvetstvennost, ykh mesto v reshenyy zadach predvartelnoho rassledovanyia : sb. nauch. tr. Volhohrad,.* S.62-69. [in Russian].
17. Popeliushko V. O. (2012) Chomu konstytutsiinu formulu prezumptsii nevinovatosti treba zminyty. [Why the constitutional formula of the presumption of innocence should be changed] *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia».* Seriiia : Pravo. Ostroh,. № 1 (5). URL: <http://Ij.ou.edu.ua/articles/2012/n1/12pvontz.pdf>. [in Ukrainian].
18. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy u zviazku z pryiniattiam Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy [On making changes to some legislative acts of Ukraine in connection with the adoption of the Criminal Procedure Code of Ukraine] : *Zakon*

Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4652-VI : stanom na 8 lyp. 2018 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4652-17#Text>. [in Ukrainian].

19. Smyrnov A. V. (2005) Uholovnyi protsess [Criminal process] : ucheb. dlia vuzov. 2-e yzd. SPb. : Pyter,. 699 s. [in Russian].

20. Smokov S.M. (2012) Vydy obmezhen konstytutsiinykh prav hromadian u novomu Kryminalnomu protsesualnomu kodeksi Ukrainy. [Types of restrictions on the constitutional rights of citizens in the new Criminal Procedure Code of Ukraine] Forum prava. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_2_100. [in Ukrainian].

21. Steblynska O. S. (2011) Zapobihannia zlochynam, yaki vchyniaiutsia nepovnlitnymi v stani spianinnia [Prevention of crimes committed by minors while intoxicated] : monohrafia. Ivano-Frankivsk, Nadvirna: ZAT «Nadvirianska drukarnia». 280 s. [in Ukrainian].

22. Trunova L. K. (2002) Sovremennye problemy pryumeneniya mer presecheniia v uholovnom protsesse [Contemporary problems in the application of restraint measures in the criminal process] : Dys. ... d-ra yuryd. nauk. Moskva,. 419 s. [in Russian].

23. Udalova L. D., Rozhnova V. V., Savytskyi D. O., Khablo O. Yu., Rymarchuk O. V. (2016) Kryminalnyi protses Ukrainy u pytanniakh ta vidpovidiakh [Criminal process of Ukraine in questions and answers] : navch. posib. NAVS. 4-vyd. pererobl. ta dopov. K. : KNT,. 269 s. [in Ukrainian].

24. Shevchuk S. V. (2007) Sudovyi zakhyst prav liudyny [Judicial protection of human rights] : praktyka Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny u konteksti zakhidnoi pravovoi tradytsii. 2-e yzd., vypr., dop. K. : Referat,. 848 s. [in Ukrainian].

25. Yudkivska H. A. (2008) Zatrymannia osoby ta vziattia pid vartu u svitli vymoh prezumptsii nevinovatosti. [Detention and custody of a person in light of the requirements of the presumption of innocence] Advokat. № 3 (90). S. 12–22. [in Ukrainian].